

УДК 811.51 (575.2)(04)
DOI 10.58649/1694-5344-2025-3-243-247

МАКЕЕВА А.Э.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
МАКЕЕВА А.Э.
КНУ имени Ж. Баласагына
МАКЕЕВА А.Е.
KNU J. Balasagyn

КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ КОШ ТИЛДҮҮЛҮКТҮН ТААСИРИ

ВЛИЯНИЕ ДВУЯЗЫЧИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА

THE IMPACT OF BILINGUALISM IN TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE

Кыскача мүнөздөмө: Кыргызстандагы көп улуттуу элдердин арасындагы көп тилдүүлүк жана кош тилдүүлүк процесси көп улуттуу элдердин карым-катышындагы негизги тилдик каражат катары өзгөчө мааниге ээ. Кыргыз тилинин түрк тилдерине киргени жана орус тили болсо чыгыш славян тилдеринин индоевропалык группасынын курамынан келип чыгышы эки тилдин структуралык системасынын ар башка экендигин далилдейт. Ошого байланыштуу макалада көп тилдүү аудиториядагы кош тилдүүлүк, тактап айтканда, кыргыз-орус кош тилдүүлүк шартында кыргыз тилин окутуу процесси бир катар кыйынчылыктарга туш болору айтылат.

Аннотация: Кыргызстан является многонациональной республикой. И потому взаимоотношения народов, как основное языковое средство общения, имеют особое значение в условиях многоязычия и двуязычия. Тот факт, что кыргызский язык относится к тюркским языкам, а русский – к индоевропейской группе восточно-славянских языков, говорит об отличии структурной системы двух языков. В связи с этим в статье говорится о том, что в условиях двуязычия, а именно кыргызско-русского, процесс преподавания кыргызского языка в русскоязычной аудитории сталкивается с определенными трудностями.

Abstract: Kyrgyzstan is a multinational republic. The relationship of people is the main linguistic means and it has special meaning in the process of multilingualism and bilingualism fact. The Kyrgyz language refers Turkic and Russian language refers to Indo-European group, eastern-Slavic languages. It says the distinction, structure system of languages. In connection, in this article we speak that in conditions of bilingualism – namely Kyrgyz-Russian languages – the process of teaching the Kyrgyz in Russian audience face into difficulties.

Негизги сөздөр: кыргыз тилин окутуу; кош тилдүүлүктүн көйгөйлөрү; кыргыз жана орус; фонетикалык өзгөчөлүктөрү; транскрипция жана салыштырма окутуу методдору.

Ключевые слова: обучение кыргызскому языку; проблемы билингвизма; кыргызский и русский; фонетические особенности; транскрипционный и сопоставительный методы обучения.

Keywords: teaching Kyrgyz language; problems of bilingualism; Kyrgyz and Russian; phonetic features; transcription and comparative teaching methods.

Кыргызстанда белгилүү болгондой, илгертен эле көп улуттардын өкүлдөрү жашайт, мисалга алсак, азербайжан, татар, орус, курд, казак, өзбек, немис жана башкалар. Республикада кыргыз тилинин мамлекеттик тил катары расмий статуска ээ болушу жана өлкөдө жашап жаткан башка улуттардын тилдеринин эркин колдонулушу азыркы мезгилдеги коомдун өнүгүүсүндөгү тилди колдонуунун негизги багыты болуп саналат. Ушул жагдайдан улам, биздин мамлекет көп улуттуу болгондуктан, көп тилдүүлүк жана

кош тилдүүлүк процесси республикада мыйзам ченемдүү көрүнүш экендиги талашсыз.

Көз карандысыз болуп жарыялангандан кийин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 13-беренесине ылайык:

1. Кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили.

Мамлекеттик тилди колдонуу тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат.

2. Кыргыз Республикасында расмий тил катары орус тили колдонулат.

3. Кыргыз Республикасынын элин түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнө эне тилин сактоо, окуп-үйрөнүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү укугу кепилденет” (КРнын Конституциясы. 2021-жылдын 5-майындагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилген, 13-берене) деп белгиленген.

Учурда өлкөдө кандай гана улут болбосун адамдар арасындагы өз ара байланыш, пикир алышуу, сүйлөшүүлөр көп тилдүүлүк жана кош тилдүүлүк процессинин алкагында ишке ашырылат. Белгилей кетсек, Кыргызстанда бул процесстин бир канча типтери кездешет, мисалы: орус-кыргыз, кыргыз-орус, уйгур-орус, кыргыз-уйгур, дунган-орус, өзбек-орус, кыргыз-өзбек, кыргыз-татар, түрк-орус, кыргыз-түрк, кыргыз-англис, англис-кыргыз жана башка кош тилдүүлүктөр. Жалпысынан алганда, мындай көрүнүштү изилдөөчүлөр улуттук-орус кош тилдүүлүгү деп атап келишет. Көп тилдүүлүк жана кош тилдүүлүк процесси көп улуттуу мамлекеттерде маанилүү орунду ээлегендиктен, бул тууралуу бир катар илимий изилдөөлөрдө биринчи компоненти улуттук тил жана экинчи компоненти катары орус тили алынып, улуттук кош тилдүүлүк деген термин менен белгиленет.

Көп тилдүүлүк жана кош тилдүүлүк процессинин тарыхы өтө татаал жана кызыктуу. Түрк-орус жана орус-түрк кош тилдүүлүгүнө токтолсок, орус окумуштуусу Н.А. Баскаков, “бул кош тилдүүлүктүн 1000 жылдан ашык тарыхы бар» [1] деп орустар менен түрктөрдүн көп жактуу мамилесин жана сүйлөшүүлөрүн белгилеп кеткен.

Кыргызстанда болсо, орус-кыргыз кош тилдүүлүгүнүн табигый өнүгүшү эң биринчи орус көчмөндөрдүн пайда болушунан башталат – деп, окумуштуу А.О. Орусбаев [2] белгилеген. Тарыхка кайрылсак, Жети-Суу областында Сибирь казактары отурукташып, 20 жыл арасында (1847-1867-жылдары) Кыргызстанда 14 казак станциясы негизделип, Ак-Сууда атайын аскер гарнизону орнотулуп, Теплоключенка деп аталган. Түндүк Кыргызстан Россия империясынын курамына киргенден тартып орустар көчүп келе баштаган. Борбордук Россиядан жана Украинадан дыйкандарды массалык түрдө көчүрүү иштери Столыпиндик агрардык реформага байланыштуу 1906-1916 жылдары жүргүзүлгөн. Ошол мезгилден тартып орус-кыргыз кош тилдүүлүгү өнүгө баштаган.

Өлкөбүздө орус мектептер, орто кесиптик техникумдар, училищелер, жогорку окуу жайлары пайда болуп, окуу процесси орус

тилинде жүргүзүлгөн. Бардык билим берүү тармактарында иш-чаралар орус тилинде өткөрүлүп, кыргыз мектептеринде орус тили сабак катары киргизилген. Кыргыз интеллигенциясы, жумушчулар, студенттер орус тилин өздөштүрө баштаган. Орус тили массалык түрдө, өзгөчө шаарларда, бардык социалдык, илимий, саясий, экономикалык тармактарда, окуу жайларда, мекемелерде, ведомстволордо, уюмдарда кеңири колдонула баштайт. Натыйжада орус тилинин функциясы кеңейет. Кыргыз тилинин функциясы кыскарып, айыл-кыштактарда, алыскы райондордо гана функционалдык кызмат аткарганы менен жергиликтүү райондук мекемелерде, уюмдарда жогору жактан, өкмөттөн, келген документтер орус тилинде жүргүзүлгөн.

Мындай талаптар орус тилин үйрөнүүгө муктаждык жаратып, кеңири кулач жайышына зор өбөлгө болуп берген. Жогорку окуу жайларга тапшырганы, иштегени борбор шаарга келген жаштар пикир алышууда бир топ кыйынчылыктарга туш болушканы белгилүү. Ошентип, орус тилин үйрөнүү коомдогу курч жана актуалдуу маселеге айланат. Бара-бара орус-кыргыз кош тилдүүлүгү эркин жана тең укуктуу абалга өсүп жетет да, эки тилде тең өз оюн билдире алган интеллигенция катмары пайда боло баштайт. Алардын ичинен атактуу жазуучу Чынгыз Айтматовду орус-кыргыз кош тилдүүлүгүнүн белгилүү өкүлү катары белгилеп кетүү зарыл. Ал чыгармаларын эки тилде эркин жараткан. Киноискусство тармагындагы орус-кыргыз кош тилдүүлүгүнүн таралышында да Ч. Айтматовдун салымы чоң. Анын чыгармалары боюнча жазылган сценарийлердин негизинде орус тилинде тартылган тасмалары менен көп улуттуу элдердин өкүлдөрү таанышууга мүмкүнчүлүк алышты. Ч. Айтматов орус жана кыргыз тилин “бир куштун эки канаты” деп баалаган. [3] Демек, улуу жазуучунун жашоосунда эки тилдин мааниси тең укукта болгон.

Кыргызстан эгемендүү мамлекет болгондон тартып кыргыз тилинин функционалдык таралышы кеңейип, коомубуздун бардык тармактарында колдонула баштаган. Мунун натыйжасында улуттук кыртыштагы эне тилинде сүйлөгөндөрдүн саны кыйла өсө баштаган. 2009-жылкы калкты каттоонун жыйынтыгы боюнча статистикада 3.830 556 адам кыргыз тилин өзүнүн эне тили катары белгилеген. Кыргыз тилинде эркин сүйлөп, ошону менен

катар аны экинчи тили катары санагандардын саны 271.187 адамды түзгөн. Жалпысынан алганда, кыргыз тилинде сүйлөгөндөрдүн саны 4 миллиондон ашуун адам болгон. Негизинен, Өзбекстанда, Тажикстанда, Казакстанда, Кытайда жашаган этникалык кыргыздар да кыргыз тилинде сүйлөгөндөргө кирет. Мындан тышкары, азыркы учурда миграцияда Россияда, Якутияда жана башка чет өлкөлөрдө эмгектенип жүргөн кыргыз тилдүү жарандар да аз эмес. Белгилеп кетчү нерсе, чет өлкөлөрдө жашаган кыргыздарды да көп тилдүү деп санасак болот, анткени алар кыргыз, орус жана учурда ошол жашап жаткан өлкөнүн тилин билиши зарыл. Демек, чет өлкөлөрдө жашап жаткан кыргыздар көп тилдүүлүктүн өкүлдөрү болуп калышат, мисалы: кыргызча-орусча-итальянча, кыргызча-орусча-англисче, кыргызча-орусча-немисче, кыргызча-орусча-французча ж.б. көп тилдүүлүк.

Орус тилине токтоло кетсек, өз эне тили катары эсептегендердин санынын көптүгү боюнча дүйнө жүзүндө орус тили сегизинчи тил болуп саналат жана бул тилде сүйлөгөндөрдүн жалпы саны боюнча тилдердин дүйнө жүзүнө таралышына жана колдонулушуна жараша бешинчи орунду ээлейт деп интернет булактарында белгиленген.

Кыргызстанда жашаган башка улуттун өкүлдөрү, этностор, диаспоралар өз эне тилинде сүйлөп, каада-салттарын сактап, эркин жашоого укугу бар. Кыргыз Республикасы эгемендүүлүктү алгандан кийин жогоруда белгилегендей, 1989-жылдын 23-сентябрында кыргыз тили мамлекеттик статусуна ээ болот, ушундан тарта Кыргыз Республикасында жашаган этностордун жашоосундагы социалдык, саясий чөйрөсүндөгү абалы өзгөрө баштайт. Өлкөнүн бардык жарандарына кыргыз тилин билүү талабы коюлуп, кыргыз тили бардык социалдык, саясий, экономикалык, билим берүү, иш кагаздарын жүргүзүү тармактарында милдеттүү түрдө колдонула баштайт. Бул жагдай мамлекетте жашап жана иштеп жаткан башка улуттар арасында кыргыз тилин үйрөнүүгө болгон муктаждыгын пайда кылып, улуттук тилди өздөштүрүү процесси жанданат. Билим берүү тармагынын бардык структураларында мектептерде, колледждерде, жогорку окуу жайларында мамлекеттик тилди дисциплина катары бардык факультеттерге киргизүү талабы коюлат. Натыйжада, кыргыз-

орус кош тилдүүлүгү түшүнүгү калыптанып, өнүгүүгө кадам таштаган.

Белгилеп кетчү нерсе, Н.А. Баскаков түрк-орус кош тилдүүлүгүнүн тилге берген таасирин белгилеп: "...Киев Русунун орус тилине түрк лексикасынын кеңири киргенин байыркы орус адабиятынын эстеликтериндеги маанисинин анык экендигин" [4] жазып чыккан. Албетте, эки тилдин өз ара байланышы, тең колдонулушунда чеги кеңейип бир тилден экинчи тилге жаңы лексикалык бирдиктер, түшүнүктөр кире баштайт. Лексиканын бир тилден экинчи тилге кириши закон ченемдүү көрүнүш. Орус тилинен жана ал аркылуу башка тилдерден кыргыз тилине кирген сөздөр орус орфографиясында кандай берилсе, ошондой колдонулат, мисалы: аффикс, арбитр, бокс, герб, гимн, банк, ведомство ж.б. Ошол эле учурда кыргыз тилинин тыбыштык өзгөчөлүгүнө баш ийдирилген, башкача айтканда, өздөштүрүлгөн сөздөр, кыргызча кандай айтылса, ошондой жазылышына жол берилет, мисалы: самоор, үтүк, бекет, мүнөт, шапке, шопур, гезит, жаркөп, машине, меш ж.б.

Илимий-техникалык прогресске жана коомдук өнүгүшкө байланыштуу орус тили аркылуу башка чет тилдерден келип кирип, кыргыз тилинде колдонулган сөздөр да арбын. Мисалы, компьютердик технологияларга, интернетке байланыштуу терминдер жана сөздөр: файл, сайт, жасалма интеллект, контент, аккаунт, ватсап, гугл, лайк, блогер ж.б. Тилге байланыштуу: фонетика, морфология, синтаксис, лексика, орфоэпия, орфография, стилистика, лингвистика ж.б.; адабиятка байланыштуу: роман, юмор, повесть, поэма, сюжет, образ, пейзаж ж.б.; маданият, искусствого байланыштуу: балет, театр, музыка, спектакль, мюзикл, концерт, режиссер, продюсер ж.б.; илим-билимге байланыштуу: кандидаттык, доктордук диссертация, доцент, автореферат, профессор, академик, кворум, экспертиза, комиссия, биосинтез, математика, астрономия, физика, класстер, химия, теорема ж.б.; медицинага байланыштуу: операция, инфаркт, инсульт, катаракта, палата, фонендоскоп, кардиолог, эндокринолог, невропатолог, терапевт, гастроскопия, узи, МРТ ж.б. Бул тизмени чексиз улантса берүүгө болот. Демек, ушинтип тилдин сөздүк курамы башка тилдерден кирген терминдер менен тынымсыз толуктала берет жана бир тилден экинчи тилге өтүп турат. Азыркы учурда орусча тексттерде

кыргыз тилинде колдонулган сөздөр кездеше баштады, мисалы: курултай, Жогорку Кенеш, акимиат, аким, төрага, айылные аймаки, айылные кенеши, Айылбанк ж.б.

Улуттук кош тилдүүлүк процесси коомдогу бир топ илимий кызыкчылыкты туудурган. Ошого байланыштуу экинчи тилди өздөштүрүү деңгээлин аныктоо максатында окумуштуу-филологдор кош тилдүүлүктүн көп түрлөрүн изилдешкен. Алар полиференттик, деференттик, метаференттик, трансференттик, суперференттик кош тилдүүлүк болуп ажыратылат. [5] Суперференттик кош тилдүүлүк жагдайында кыргыз тилинин материалдык каражаттарын, лексикалык бирдиктерин тийиштүү деңгээлде үйрөнгөндө гана билингв (эки тилде оюн билдире алган же эки тилдин маданиятын билген же үйрөнүп жаткан адам) кыргыз тилинин коммуникативдик функцияларын улуттар аралык сүйлөшүүдө гана эмес, кыргыз тили сабагында жана кыргызча окууда колдонуп баштайт. Кош тилдүүлүктүн ушул формасы экинчи тилди окутуудагы жагдайларга ылайыктуу келет. Кыргыз тилин ушул деңгээлде үйрөнүп алган башка улуттагы студент кыргыз тилинин коммуникативдик функциясын мектепте, массалык-маалымат каражаттарында, коомдук иштерде ар дайым колдонууга аракет жасайт.

1. Тил үйрөнүүдө эң негизги маселе бул окутуучунун материалды жеткиликтүү түшүндүрүп, эки тилдин окшоштуктарын жана айырмачылыктарын салыштырып көрсөтүүсү натыйжалуулукка алып келет. Анткени, студент – билингв берилген теманы өз тили менен салыштырып, сөздөрдүн жана анын семантикасындагы окшоштуктарды издөөсү табигый көрүнүш. Ал сөздөрдү өз тилине которуп жана үйрөнүп жаткан тилдеги лексикалык бирдиктерди түшүнгөнгө аракет кылат. Мындай аракет өз оюн айтуудагы, сүйлөмдү түзүүдөгү стилистикалык каталарды жаратып жана ал аркылуу туура эмес маанинин берилишине да алып келиши мүмкүн. Натыйжада, анын кебинде каталар, сөздөр ортосундагы туура эмес байланыштар пайда болуусу күтүлөт. Лингвистикалык изилдөөлөрдө мындай көрүнүштөр интерференция деп аталат. Тил илиминде бул түшүнүк кош тилдүүлүктүн ажырагыс бир бөлүгү болуп саналат. Интерференция теориясына бир топ окумуштуулар кайрылган, алар тилдерди изилдөөдө аларда пайда болгон өзгөрүүлөрдүн себебин иликтеп, социалингвистикага өзгөчө көңүл бурган.

Кийинки изилдөөлөрдө бул теориянын негиздери андан ары өнүккөн. Айрым окумуштуулар интерференция тилдердин байланышында же алардын түзүлүштөрү аралашып кеткенде пайда болот деген көз карашта болгон.

Л.И. Баранникова болсо карым-катнашта болгон эки тил ал тилдердин структуралык өзгөчөлүгү менен аныкталат жана анын өнүгүшү социалдык-тарыхый факторлоруна тийиштүү болот деп белгилеп кеткен. [6] Негизинен, тил илиминде интерференция тууралуу жалпы, так берилген түшүнүк жок эсе. Жыйынтыктап айтканда, интерференция – бул эки тилдин структурасы жана структуралык элементтеринин өз ара байланышуу процессиндеги бир тилдин таасири аркылуу экинчи тилдин структурасындагы же структуралык элементтериндеги терс көрүнүштөрдүн, каталардын жаралышы. Интерференция үйрөнүп жаткан тилдин сүйлөшүү нормасынын бузулушуна алып келет. Ал – экинчи тилди үйрөнүп жаткан индивиддин жана кош тилдүү калктын сүйлөшүү процессинде пайда болгон каталар. Демек, интерференция эки тил контакта болгон учурда гана пайда болот.

Биздин шартта орус тилдүү студенттерге алар үчүн экинчи тил болуп саналган кыргыз тилин тийиштүү деңгээлде окутуу, үйрөтүү маселеси турат. Мында салыштыруу ыкмасы алгылыктуу натыйжа берет. Анткени кыргыз тили түрк тилдеринин курамына, орус тили чыгыш славян тилдерине киргендиктен фонетикада, морфологияда, синтаксисте, башкача айтканда, тилдердин структурасында айырмачылыктар көп учурайт. Тилдин лексикасын, грамматикасын өздөштүрүү үчүн билингвдин сөздөрдү туура айтуусу, артикуляциясы эң башкы маселе болуп саналат. Ошондуктан, кыргыз тилин башка улуттагы студенттерге окутуу процессинде интерференция көрүнүштөрүн азайтуу максатында биринчи иретте орфоэпиялык нормаларды өздөштүрүүгө, кыргыз тилиндеги фонетикалык өзгөчөлүктөргө токтолуу натыйжалуу болоору анык. Андыктан, үйрөтүү процессин алды менен кыргыз алфавитиндеги Ө, Ү, Ң тыбыштарын туура айттыруудан баштоо керек. Тилдин орфоэпиялык нормаларын транскрипция аркылуу берилиши маанилүү, анткени бул ыкма кыргыз тилиндеги фонетикалык тыбыштарга негизделип, сөздөрдүн туура айтылышын көрсөтөт. Мисалы: коалиция [каалиция],

монитор [манитор], поэзия [паэзия], эпос [эпас] ж.б.

Ошондой эле кыргыз тилиндеги сингармонизм законуна өзгөчө көңүл буруу зарыл. Ага байланыштуу үндүүлөрдүн ичке – э (е), и, ө, ү жана жоон – а, ы, о, у болуп бөлүнүшүн, кыргыз тилиндеги төл сөздөрдө гана үндөшүү законунун сакталышын баса белгилеп, кабыл алынган сөздөр бул законго баш ийбегенин мисалдар аркылуу берүүдө (мугалим, адабият, тамсил, нотариус ж.б.) мындай сөздөргө мүчө уланган өзгөчөлүктөргө көңүл буруу керек экендигин белгилей кеткенибиз оң. Мындай сөздөрдөгү мүчөнүн туура уланышы акыркы муунга тиешелүү экендигин белгилеп, мисалдар менен бышыктап көрсөтөтүү зарылчылыгы оң натыйжа берет.

Сингармонизмге байланыштуу кээ бир тыбыштардын өзгөрүп айтылышына токтолсок, бул – К, Г тыбыштары. Алардын ичке үндүү менен жумшак, жоон үндүү менен каткалаң айтылышын мисалдар менен аргументтештирип, транскрипция түрүндө берилиши натыйжалуу болот. Мисалы: килем, кереге, күзгү, күлкү ж.б; карагат, кагаз, кыргыз, кылым, кыргоол, каалга ж.б. Мында орус тилиндеги К тыбышынын айтылышы менен салыштырып, айырмасын мисалдар менен далилдейбиз: комиссия, коммунист, компьютер, кодекс, кворум. Натыйжада, орус тилдүү студент К тыбышынын каткалаң айтылышын өз тилинде кандай айтылса, механикалык түрдө ошондой айтат. Бул тыбыштык өзгөчөлүктү өздөштүрүү көп убакытты талап кылат.

К, Г тыбыштарынын жумшак айтылышы, орус тилиндеги К тыбышынын орфоэпиялык нормасына окшошуп кеткендиктен, андай сөздөр көп кыйынчылыктарды жаратпайт, салыштырып көрөлү: күзгү – галерея, киргил – гилдия, көлмө – керамика ж.б.

Л тыбышынын дагы ичке үндүүлөрдөн кийин жумшак, жоон үндүүдөн кийин каткалаң айтылышы да бир топ кыйынчылыктарга алып келет. Өзгөчө Л тыбышынын ичке үндүүлөрдөн кийин жумшак айтылышында көп каталар кездешет, билингв мындай сөздөрдө ичкерттүү белгисин (Ь) коюп жазат, мисалы: ильгич, эльчилик, сүльгү, гүльдөр, пейиль ж.б.

Белгилей кетсек, кыргыз студенттер кээ бир учурларда Л тыбышынан кийин жазылган (Ь) ичкерттүү белгисин жазышпай, кыргыз тилинде ичкерттүү белгиси жок деген ойду айтышат, мисалы: факултет, биярд, медал,

феврал. Кыргыз тилиндеги орфографиялык эрежелер боюнча башка тилден кирген сөздөрдүн аягындагы (Ь) ичкерттүү белгисинин мүчө уланган учурда гана сакталбагандыгын айтып, сөз ортосунда келген белгинин өзгөрбөй жазылышын баса белгилөө зарыл.

Жогоруда айтылгандардан улам кыргыз тилин окутууда фонетикалык өзгөчөлүктөргө маани берүү, транскрипция жана салыштырма ыкмаларды колдонуу сабактын деңгээлин жогорулатып, кош тилдүүлүк процессин бир кыйла тездетип, натыйжалуулукка алып келет деп эсептейбиз.

Колдонулган адабияттар

1. Баскаков Н.А. Тюркская лексика в “Слове о полку Игореве”, 1985, с. 62-135.
2. Орусбаев А.О. Языковая жизнь Киргизии. – Фрунзе: Мектеп, 1980, с.293.
3. Айтматов Ч. Проблемы двуязычия // Азия и Африка сегодня, 1969, №2, с. 4-7.
4. Баскаков Н.А. Очерки истории функционального развития тюркских языков и их классификация. – Ашхабад, 1988, 140 с.
5. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты. – Ленинград: Наука, 1972, с. 80.
6. Баранникова Л.И. Проблемы интерференции и вопросы взаимодействия языков // Вопросы методики преподавания иностранных языков в связи с проблемой языковой интерференции. – Саратов, 1966, с. 4-25.